

САНГА ОЛОХ

№ 46 (11974) • Сэтінньи 29 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүмэргэ

Сэргэх дьаһал

Эпическэй нэһилиэстибэни
тарбатыыга кэмпириэнсийэ
буолла/3

Ыалдьыт

Суруналыыстыканы уонна
муусуканы дьүөрэлээн/4

Тирэх

Элбэх оҕолоох ыаллары
өйөөһүн уҕараабат/6

“Идэһэ-2024”

дьаарбанкаҕа ас-үөл арааһа тардылынна

Улууска — бу күннэргэ. Үгэскэ кубулуйбут Тыа
хаһаайыстыбатын күнэ үрдүк таһымга ытылынна /2

Тэттик

Биир дойдулаахтарбыт Ил Дархан истипиэндийэтин ылыахтара

Дьокуускайга Олонхо күнүнэн Ил Дархан Айсен
Николаев олонхону толорооччуларга, оһуокай
тылын этээчилэргэ, тимир уустарыгар уонна
норуот маастардарыгар анал истипиэндийэтин
туттарда.

Быйылгы истипиэндийэни Чурапчыттан
олонхону толорооччу Сусанна Васильевна
Лазарева уонна тимир ууһа Василий Степанович
Попов — Бааха Уус ылар чизэскэ тигистилэр.
Кинилэр биир сыл устата ый аайы 30 тыһ.
солкуобайдаах төлөбүрү ылыахтара.

Санаттан эттэххэ, Сусанна Васильевна Аммаҕа
ытыллыбыт Олонхо ыһыаҕар I үрдэли ылары
ситиспитэ. Биир дойдулаахтарбытын үрдүк
наҕараадаларынан эбэрдэлиибит.

Чурапчы улуунун прокурорун солбуйааччынан ананна

СӨ Прокуратуратын алтынньы 30 күнүнээҕи
бириэкээһинэн Чурапчы оройуонун прокурорун
солбуйааччынан Мэнэ Хангалас улууттан
төрүттээх, юстиция капитана Андрей Иванович
Афанасьев ананан үлэли кэллэ.

Үрдүк үөрэхтээх юрист Андрей Иванович
сулууспатын хара маннайгыттан СӨ
силиэстийэлиир кэммитиэттэн саҕалаабыт.
Силиэдибэтэлтэн саҕалаан, Бүлүүтээҕи
силиэстийэлиир сис кэммитиэт салайааччытын
солбуйааччынан үлэлээбит.

Юстиция капитана Прокуратура эйгэтигэр
2021 сылтан үлэтин саҕалаабыта. Бу иннинэ Томпо
оройуонугар прокурор көмөлөһөөччүтүнэн
онтон икки аҥаар сыл Усуйаана улуунун
Депутатскайыгар прокурор солбуйааччытынан
үлэлээбит. Кэргэннээх, оҕолоох.

Бүтүн Арасыйыатааҕы үөрэх форумугар кытыннылар

Москваҕа төрөппүттэргэ уонна иитии эйгэтин
үлэһиттэригэр «Родители онлайн» бүтүн
Арасыйыатааҕы үөрэх форума ытылынна.

Дьаһалга Арасыйыа 86 регионуттан 570
бэрэстэбиитэл кытынна. Чурапчыттан «Оҕо
саас Навигатора» бырайыак Чурапчытааҕы
координатора Евгения Горохова, Хадаар
орто оскуолатыттан дириэктэри иитии
боппуруостарыгар субэһит Лидия Лукина уонна
төрөппүт Прасковья Бандерова Саха сиригэр 9
киһилээх дэлгэссийэтин састаабыгар киирэн,
форумга кытыннылар.

Бу форум сүрүн сыалынан үүнэр көлүөнэни
иитиигэ төрөппүттэри кытта бииргэ үлэлээһин
бастыҥ уопуту тарбатыы, төрөппүт холбоһугун
кытта үлэ инники кэскилин түстээһин буолар.
Онуоха форум кыттааччылары кэнники кэмгэ
кэпсэтии үксүгэр онлайн киэбинэн ытылларын
бэлиэтээн туран, төрөппүттэр чааттарыгар,
педагогтар уонна ийэлэр, аҕалар социальнай
ситимнэригэр болҕомто ууруллуохтааҕын эттилэр.
Онон цифровой үөрэхтээһин тизмэтигэр киэҥ
кэпсэтии табыста.

Үс күн устата бырагырааманан туһалаах
үөрэхтэр буоллулар. Оҕону иитии чааһыгар
таһаарылаахтык үлэлиир дьон тус
холобурдарыгар олобуран, араас интэриэһинэй
лиэксийэлэри аахтылар.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Сэтінньи
29 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Сэтінньи
30 күнэ
СУБУОТА

Ахсынньы
1 күнэ
БАСКЫҤААННЫА

Ахсынньы
2 күнэ
БЭНИДИЭННЬИК

Ахсынньы
3 күнэ
ОПТУОУРУНЬУК

Ахсынньы
4 күнэ
СЭРЭДЭ

Ахсынньы
5 күнэ
ЧЭППИЭР

-18° -21°

-18° -23°

-21° -27°

-25° -28°

-26° -28°

-25° -28°

-25° -29°

Өрөспүүбүлүкэ сонуннара

Саха сирэ – Уһук
Илиннэ бастакы
миэстэ

Ил Дархан нэһилиэнньэлээх пууннарга гааһы киллэрингэ эрэгийиэннээһи ыстаап мунньаһын ытта. Кини дойдуга Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин көбүлээбит социальнай газификация бырагырааматын чэрчитинэн Саха сирингэр 2021 сылтан ыла гааска 8 тыһыынча кэрингэ дьиз-уот холбоммутун бэлиэтээтэ.

Айсен Николаев сыллааһы былаан өссө алтынньыга аһара толоруллубутун иһитиннэрдэ. Бэрэсидьиэн бырагырааматын олоххо киллэрингэ Саха сирэ Уһук Илиннэ бастакы уонна дойдуга ахсыс миэстэҕэ табыста.

«Гаастааһынга рекорднай көрдөрүүлэри ситистибит. Бырагыраама сажаланыаһыттан гааһы 8047 дьизэ-уокка киллэрдибит, оттон быйылгы былааны – 1867 холбоонуну өссө алтынньыга толорбуппуг», – дьин эттэ Айсен Николаев.

Ол курдук, быйыл «Петровка – Лоомтука» гаас турбата тутулан бүттэ, Өлөчөй уонна Харбала-1 нэһиликтэргэ гааһы киллэрини үлэтэ түмүктэннэ.

Сыл бүтүр дьизэ өссө 375 килэмэтир усталаах гаас ситимэ тутулуохтаах.

Эһиил гааһы 1082 дьизэ-уокка киллэрэргэ, 69 килэмэтир усталаах гаас ситимин уонна 130 распределительнай ситимнэри тутарга былаанныылар.

Дьизэни-уоту
гаастааһынга
бэриллэр субсидия
кээмэйэ улаатта

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бырабыыталыстыбата Ил Дархан дьаһалынан чэпчэтиинэн туһанар дьонго дьизэни-уоту гаастааһынга бэриллэр субсидия кээмэйин улаатыннарда.

Бу биридэ бэриллэр аадырыстаах көмө эрдэ 150 тыһыынча солкуобай эбит буоллабына, билигин чэпчэтиинэн туһанар дьон дьизэлэрин-уоттарын гаастааһынга 202 тыһыынча солкуобайы ылар буолуохтара.

2023 сылга манньк көмөнү 1464 киһи ылбыта. Кинилэргэ барыта 212 мөл. солкуобай көрүлүбүтэ. Быйыл субсидияны 1214 киһиэхэ биэрдилэр. Көмө барыллаан суумата – 161 мөл. солкуобай.

Манньк аадырыстаах көмө кыра дохуоттаах дьонго уонна элбэх оҕолоох ыалларга бэриллэр. Итини сэргэ көмөнү Аҕа Дойду Улуу сэриитин кыттыылаахтара уонна сэрии кыттыылаахтарын уонна инбэлииттэрин оҕдооболоро, «Блокаднай Ленинград олохтооҕо» бэлиэлээхтэр, бойбуй хамсааһыннар кыттыылаахтара, кинилэр дьизэ кэргэттэрэ, тыыл бэтэрээннэрэ ылар бырааптаахтар.

Ил Дархан «Көдүүстээх
тырааныспар
систимэтэ» мунньахха
ТҮЛ ЭТТЭ

Манна Айсен Николаев, чуолаан, аччыгый аэропортары уонна «Аэропорты Севера» федеральнай хааһына тэрилтэтин өйөөһүн улахан суолталааһын тоһоҕолоон бэлиэтээтэ.

«Улахан аэропортары тэнэ дойдубутугар элбэх аччыгый аэропортар бааллар, кинилэр, холобур, хааһына тэрилтэтигэр холбоһо сылдьаллар. Ол түмүгэр биһиги аэропортар ситимнэрин тутан хааллыбыт уонна бүгүн, уустуктар баалларын үрдүнэн, өрөспүүбүлүкэбит киэн нэлэмэн сирингэр-уотугар нэһилиэнньэни авиациянан хааччыабыт», – дьитэ Айсен Николаев.

СӨ Ил Дарханын уонна Бырабыыталыстыбатын
пресс-сулууспата.

“Идэһэ-2024”
дьаарбанкаҕа ас-үөл
арааһа тардылынна

Улууска — бу күннэргэ. Үгэскэ кубулуйбут Тыа хаһаайыстыбатын күнэ үрдүк таһымга ытылынна.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Бу күн сарсыарда 10 чаастан саҕалаан, улуус киинин Александр Федотов аатынан спорт уораҕайыгар сылын аайы ытыллар “Идэһэ-2024” дьаарбанкаҕа үгүс дьон тобуруйда.

Манна улууспут тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар тэрилтэлэрэ, бааһынай, кэтэх хаһаайыстыбалаах дьон онгортон таһаарбыт бородук-суйаларын: сибизһэй убаһа, ынах сүөһү этин, сир аһын эгэлгэтин, ыгырыа мөүтүн, “Рыба-Ас” онгортон таһаарбыт аһын-үөлүн, ыһаһамыт эти, халбаһыны у.д.а. ас-үөл араас көрүгүн атыыга таһаардылар.

Үөрүүлээх чааска Чурапчы улуусун баһылыга Степан Саргыдаев, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев эбэрдэлээтилэр, наҕараадалары туттардылар.

Чурапчы улуусугар “Ыл саргыта” сыл иитинэн нэһиликтэр икки ардыларыгар “Дьизэ кэргэн сандалыта” дьин куонкурус, ону таһынан оройуонмутугар аан бастакытын “Тортофест” кондитердар күрөстэрэ тэһинэн ытылынна.

Итилэри сэргэ көрдөөх куонкурустар мустубут дьон болҕомтотун тартылар. Ол курдук “Аһастаах киһи” моҕустар күрэхтэрэ, “Саамай, саамай, саамай” дьин сүөһү халын хаһатыгар, бөдөҥ собоҕо, минньигэс убаһа этигэр кыайыылаахтара быһаардылар.

“Саамай улахан собонон” Болу-

Дьаарбанка кыттыылааһа. ААЛТАР ТҮҮЭРИИТЭ.

гур нэһилиэгин Нуучча Күөлүттэн Сахаайа Германовна Николаева бэйэтэ тутан аҕалбыт собото дьону соһутта, балык уопсай уһуна 39 см тэһнэстэ.

“Саамай халын хаһа” Мугудай нэһилиэгиттэн Константин Николаевич Жирков аҕалбыт хаһата ааттанна, уопсай халына 5 см тэһнэстэ.

“Саамай минньигэс убаһа эт” барыта холбоон 15 куолаһы хомуйан, Болугур нэһилиэгиттэн Василий Харлампьевич Яковлев кыайыылаах табыста.

“Моҕустар” күрэхтэрин мунутуур кыайыылааһынан Кытаанах нэһилиэгиттэн Иван Савельевич Оконешников буолла. Кини 2 мүнүүтэ, 47 сөкүүндэ, 88 дэһээтэй

бириэмэ иһигэр ууруллубут аһы бүтүннүү сизэн бүтэрдэ.

“Бастын” торт астааччынан” Кытаанах нэһилиэгин кондитера Анисия Николаевна Дьяконова ааттанна уонна 20 тыһ.солкуоба-йынан биризмийэлэннэ. Кини бисквит тордун уопсай ыһааһына 5 киилэҕэ тэһнэстэ.

Манна даҕатан эттэххэ, эмиэ сарсыарда 10 чаастан Егор Борисов аатынан бибилиэтиэкэ-архыыпка “Свое родное” дьин воркшоп ытылынна. Оттон эбизтээн киэһэ 14 чаастан улуус дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар улууспут Тыатын хаһаайыстыбатын үлэһиттэрин үөрүүлээх түгэнигэ эбэрдэлээһин сизэрэ-туома ытылынна.

Тыа хаһаайыстыбатын бастын
үлэһиттэрэ чиэстэннилэр

Елена МАКАРИНСКАЯ

Тыа хаһаайыстыбатын күнүгэр анаммыт үөрүүлээх чаас улуус дьаһалтатын аактабай саалатыгар ытылынна.

Сылын ахсын бу күн бастынгар чиэстэнэллэр, салгыы үлэлииргэ эһи күүһү ылыналлар.

Үрүн үүтү үрүлүтээччилэри, эмис эти дэлэтээччилэри улуус баһылыга Степан Саргыдаев, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников эбэрдэлээтилэр, наҕараадалары туттардылар. Ол курдук, “Гражданская килбиэн” бэлиэни Мугудайтан Илья Дьячковский, “СӨ үтүөлээх фермерэ” ааты Хадаартан Лариса Ноева, “Саха сирин тыатын хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ” ааты Чакыртан Михаил Филиппов о.д.а. наҕараадаланылар.

Чемпион-ыанныксыт Агафья Кузьмина аатынан биризмийэни Илья Дьячковский, РФ үтүөлээх

фермерэ Василий Смирников аатынан биризмийэни Иван Сергеев, меценат Петр Архипов аатынан биризмийэни Василий Корякин туттулар.

Дьизэ кэргэн ферматын сайыннары гранын Аина Анемподистова уонна Гаврил Попов, саҕа хаһаайыстыбаны тэринээччилэргэ анаммыт граны Татьяна Кузьмина уонна Михаил Николаев, ыанар

ынаһы иитиигэ уонна үүтү үрдэтиигэ анаммыт граны Сaina Алексеева, сылгыны үөрдээн иити гранын Айсен Шестаков, Игорь Васильев, тыа хаһаайыстыбатын потребкооперативтарын өйөөһүгүнэ анаммыт граны Мырылаттан “Эргис” ТХПК уонна тигээһини иити гранын Күннэй Тимофеева ыллылар.

Гран кыайыылаахтара. ААЛТАР ТҮҮЭРИИТЭ.

“Норуот махталын ылбыттара” истиэндэ аһылынна

Үйэтитии. Хоту көһөрүллүүгэ утаарыллыбыт биир дойдулаахтарбыт төннөн кэлэллэрин туруорсубут ытык дьоммут ааттара умнуллубат.

Анна ЗАХАРОВА

Хатылытаабы Хоту көһөрүллүү мусуойугар тумус туттар чулуу дьоммутугар – Василий Петрович Харитоновка уонна Никифор Андреевич Макаровка анаммыт “Норуот махталын ылбыттара” диэн ааттаах истиэндэни арыыйы үөрүүлэх түгэнэ буолла.

Оччотооҕу ыар кэмнэргэ Хоту улуустарга күүс өттүнэн көһөрүллүүгэ утаарыллыбыт биир дойдулаахтарбытын төрүт дойдуларыгар төннөн кэлэллэрин ситиспит, үйэ тухары иһирэх махталынан ахтыллар үтүөкөн дьоммутугар анаммыт бэлиэ тэрээһингэ кинилэр оҥоро, сизэннэрэ, хос сизэннэрэ күндү ыалдьытынан буолулар. Итини тэнгэ Улуус дьаһалтатын сүрүн исписэлиһэ Алена Пермякова, Хатылы нэһилиэгин баһылыга Вячеслав Попов, Чурапчытаабы история уонна этнография мусуойун дириэктэрэ Афанасий Захаров о.д.а. кытыннылар, бырайыакка үлэлээбит дьонго махтал суруктары туттардылар. Истиэндэ аннынаабы витринаҕа бу икки ытык дьоммут үлэлэрин-хамнастарын сырдатар ахтыллар, бэчээккэ тахсыбыт хаһыаттар, кинигэлэр, матырыйааллар, тус докумуоннара ууруллубуттар. Хаҥас истиэнэҕэ мэтириэттэрэ ыйаммыт.

В.П. Харитонов сыдыааннара. // ААГПАР ТҮҮЭРИИТЭ.

Хатылытаабы көһөрүллүү мусуойун дириэктэрэ Марфа Чичигинарова Василий Харитонов уонна Никифор Макаров тус олохторун, салайбыт үлэлэрин, дьыэ кэргэннэрин туһунан сиһилии сырдатта, кинилэр оҥолоругар, сизэннэригэр аймактарыгар истиэндэни ситэриигэ, онорууга үбүнэн, тус идийэлэринэн көмөлөспүттэрин иһин истиһник махтанна.

Бу тэрээһингэ Хатылы орто оскуолатын үрдүкү кылааһын үөрэнээччилэрэ сырыттылар. Чурапчытаабы мусуой дириэктэрэ Афанасий Захаров кинилэргэ туһаайан: “Оччотооҕу ыар сылларга эһиги эһэлэргит эбэлэргит Хоту тийээн хайдахтаах курдук сору-муну көрбүттэрин, сорохторо тонон, хоргууан өлбүттэрин ахтылары, историйы ааҕан билэбит. Кинилэр ол

дойдуттан төннөн кэлэллэрин туруорсубут, ситиспит дьонунан Василий Петрович, Никифор Андреевич буолаллар. Көһөрүллүү кыттыылаахтарын хас биирдии ахтытыгар кинилэргэ мунура суох махтаналларын сүгүрүйэллэрин суруйбуттар. Онон дойдуларыгар бэриниһлээх, дьонго-сэргэҕэ үтүөнү онорбут дьоммут аата умнуллубу суохтаах, кинилэр үтүө холобурдарыгар үөрэниэхтээхпит”, — диэн билиһиннэрдэ итиэннэ истиэндэни онорууга үлэлээбит Марфа Владимировна, Василий Харитонов, Никифор Макаров сыдыааннарыгар махтанна.

Василий Харитонов кыһа Анна Попова уонна сизэн кийитэ Саргылана Харитоновна аҕаларын, эһэлэрин туһунан тус ахтыларынан онордулар. Анна Семеновна төрөппүт-

тэрэ көһөрүллүүгэ баралларын саҕана эмийдээх оҥо эбит. Онон ийэтэ улахан кыһалҕаттан аҕатын убайыгар ииттэрэ хаалларбыт. Ол эрэри төрөппүттэрин, бииргэ төрөбүттэрин, хаан аймактарын, сизэннэрин кытта сибээһин быспат. Бу күн сизэни Христинаны илдэ кэлэн “Көһөрүллүү – оҥо хараҕынан” диэн уруһуйу мусуой пуондата хангырыгар анаан бэлэтээтилэр.

Оттон Никифор Андреевич бииргэ төрөбүт балтын кыһа Дария Андреевна Чаглысова Алаҕартан кэлэн таайын оҥолорун, сыдыааннарын, бииргэ төрөбүттэрин туһунан сиһилии билиһиннэрдэ. Аҕатынан эбэтин дьыэ кэргэнэ “Коминтерн” колхуостан Эдьигээнгэ көһөрүллүүгэ сылдыбыттарын, Василий Петрович уонна эһэтэ Никифор Андреевич өгөлөрүнэн бары этэнгэ тыыннаах эргиллэн кэлбиттэрин туһунан кылгастык аҕына.

Тэрээһин кыттыылаахтара салгыы Василий Петрович Харитонов сизэн Роберт Харитонов кэргэниниин Саргылана Изотовналыын Чурапчыга бэйэлэрин уһаайбаларыгар эһэлэригэр анаан, кини олобурт дьыэтигэр тэрийбит мусуойдарын тийээн көдүлөр. Сизэн Роберт Васильевич ол туһунан манньк сырдатта: “Ийэм Клавдия Васильевна кэпсээниттэн эһэм

туһунан сырдык, иһирэх бйдөбүллээхпин. Кини Москвада тийэ туруорсан, биир дойдулаахтарын көһөрүллүүтүн аҕалбыт, кинилэр инники дьылҕаларын туһугар турууласпыт киһи буолар. Онон кини дьонугар-сэргэтигэр онорбут үтүө дьыалата үйэ тухары ахтыллыа, үүнэр ыччаттарбытыгар тиэрдиллэ туруоҕа. Ийэм бизэс оҥоттон иккис оҥо этэ. Кини эһэбит олобун, үлэтин туһунан сырдатар матырыйааллары хомуйара, түмэрэ, мусуойдары кытта утумнаах үлэни тэрийсиптэ. Быйыл кэргэним Саргылана Изотовна көбүлээһининэн эһэбитигэр аналлаах мусуой дьыэтин тэрийдибит. Манна кини тутта сылдыбыт маллара-саллара, бэйэтэ уһууһунан онорбут ыскааптара, остуоллара хараллан тураллар. Кэнээскитин оҥолорбут көрөн-истэн, көлүөнэттэн көлүөнэҕэ тиэрдиллэ туруу дьонун бэлэх буолуоҕа. Историаны үөрэтэргэ, үйэтитэргэ олук буолуоҕа”.

“Киһи норуokka онорор үтүөтүнэн сыаналанар” диэн этэллэрини, биир дойдулаахтарын үрүн тыыннарын өрүһүбүт, төрүт дойдуларын булалларыгар ис сүрэхтэринэн турууласпыт ытык дьоммут ааттара үйэ тухары ааттаныа, кэлэр кэнчээри ыччаттарбыт иһирэх махталынан ахтыахтара.

Сэргэх дьаһал. Эпическэй нэһилиэстибэни тарҕатыыга кэмпириэнсийэ буолла

Марфа ПЕТРОВА

Чурапчыга Е.А. Борисов аатынан архып-библиотекэҕэ Олонхо декадатын үөрүүлэх аһыллыта буолла.

Иккис этээскэ дьон көрүүтүгэр «Олонхо өрөгөйө-саха саргыта» быыстапка турда. Ураты буочардаах, талааннаах худуоһунньук Иннокентий Пестряков уусуран уруһуйдарын үтүс дьон сэнээрэ көрдө.

Тэрээһин үөрүүлэх чааһыгар И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын «Айгыл» бөлөҕө (сал.Марианна Слепцова) хомуска оонньоонунун, «Олонхо-баттл» телевизионнай күрэх кэрэ куластаах кыттааччыта Анна Макарова тойугун сэргии иһиттибит. Олонхо декадата саҕаламмытынан, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Яков Оконешников, улуустаабы култуура салалтатын начаалынньыгын солбуйааччы Максим Смирников, Чурапчытаабы Олонхо киинин салайааччыта Дмитрий Попов уонна Ил Дархан Олонхоҕо быларыынҥы стипендиата Николай Григорьев эҕэрдэлээтилэр.

Салгыы биллиилээх олонхоһут И.Г.Теплоухов-Тимофеев төрөбүтэ 155 сылыгар уонна бөдөн фольклорист В.Ф. Ермолаев 95 сылыгар аналлаах улуустаабы «Чурапчы олонхоһуттара» научнай-практической кэмпириэнсийэ икки хайысханан ыгытылынна.

«Өбүгэм омулуйа туойбут олоҕо» бастакы хайысхаҕа кыттааччылар олонхону толорооччулар туһунан дакылааттарынан кытыннылар. Ону таһынан норуот тылынан уусуран айымньытын – олонхону үөрэтии, тарҕатыы, Чурапчы фольклорун, төрүт олонхону толоруу ньыматын сэргүүтүгэ анаабыт тус чинчийилэрин, үөрэтиилэрин кэпсэтилэр.

«Олонхо – төрүт үгэспит, олохтоох тирэхпит» диэн 2-с хайысхаҕа оҥону олонхоҕо уонна атын фольклорнай жанрдарга уһууһун иити, үөрэх систиэмэтигэр Олонхо педагогикатын, араас таһымнаах үөрэх кыһаларыгар Олонхо иитэр уонна сайыннарар кыаһын туттуу, оҥолор Олонхону ылыныларын туһунан интэриэһинэй үлэлэр киирдилэр.

Дмитрий Попов, улуустаабы Олонхо киинин дириэк-

тэрэ:

●●● Өрөспүүбүлүкэҕэ Олонхоһут сыдыаана диэн улахан эйгэ үлэлиир. Олонхо тизмэтигэр бизэс туомнаах энциклопедия тахсаары турар. Биир туома Олонхоһуттар сыдыааннарыгар ананыаҕа. Чурапчы улууһуттан Василий Ермолаев 230-тан тахса олонхоһут тус олобун, олонхотун хомуйан, суруйан үйэтиппитэ. Онон биһиги улууспутуттан элбэх олонхоһут сыдыаана сана кинигэҕэ киириэҕэ.

Бүгүңгү дьаһалбытыгар олонхону толорооччулар, кыраайы үөрэтээччилэр, фольклористар, оскуола үөрэнээччилэрэ кытыннылар. Ону таһынан быйыл нэһилиэк баһылыктара кэлэн кыттыбыттара ураты буолла. Кытаанах нэһилиэгин баһылыга Егор Потапов эһэтин, кизэник аатырбыт олонхоһут Маайа Баһылайын туһунан сырдатта. Улуус баһылыгын бастакы солбуйааччытынан таһаарылаахтык үлэлээбит Алексей Ноговицын эһэтин Сааскы Сэмэн туһунан кэпсээтэ, итиэннэ үйэтити эйгэтигэр туох үлэни былаанныырын иһитиннэрдэ. Бу тизмэҕэ дьону кытта санаа атастаһы-

Бастакы хайысхаҕа оҥолорго кыайылааҕа. // ААГПАР ТҮҮЭРИИТЭ.

та буолла.

Кэмпириэнсийэҕэ бииртэн-биир интэриэһинэй, дыкти ис хоһоонноох дакылааты иһиттибит. Толорооччулар олонхоҕо хайдах сыстыбыттарын кэпсэтилэр, 1000 кэрингэ уустук тылы-өһү өйгө судургутук, түргэнник үөрэппит кистэлэннэрин үлэлэһинилэр. Ону тэнэ олонхоттон быһа тардыны толорон дьон-сэргэ болҕомтотун тартылар.

Кыайылаахтар Дьокуускайга Олонхо декадатын чэрчитинэн сэтінньи 28-29 күннэригэр ытыллар Агафья Еремеевна Захарова ытык ааты-

гар анаммыт өрөспүүбүлүкэ-тээҕи научнай-практической кэмпириэнсийэҕэ кыттыахтара. Түгэнинэн туһунан, бу дьаһалбытын тэрийсипит Айталина Смирникова дириэктэрдээх Е.А. Борисов аатынан библиотекэ-архып кэлэктибиҕэр махталбытын тиэрдэбит.

Олонхо саха норуотун олобун-дьаһаһын көрдөрөр, үтүөҕэ-кэрэҕэ угуйар биир саамай биһиги уусуран айымньыбыт чыпчаала буолар. Онон олонхону ааһын, үөрэтин, олонхоҕо курдук кыайылаах олохтонун.

Суруналыыстыканы уонна муусуканы дьүөрэлээн

Ыалдьыт. Бүгүн кэпсиир киһим “Саха” НКИХ Чурапчытаабы филиалын салайааччыта Анна Васильевна Семенова буолар.

Елена МАКАРИНСКАЯ.

Сэтінньи 21 күнүгэр аан дойдутаабы Тэлэбиидэнньэ күнэ бэлиэтэннэ. Устуоруйа этэринэн, 1996 сыллаахха бу күн Холбоһуктаах нациялар тэрилтэлэрин көбүлээһининэн, бастакы аан дойдутаабы телевизионнай форум ытыллыбыт.

Форумга көрдөрөр-иһитиннэрэр сириэстибэлэр бэрэстэбиитэллэрэ тэлэбиидэнньэ аан дойду социальнай-экономическай, политическай уонна култуурунай хаамыытыгар дьайыытын быһаарсыбыттар.

Ол кэмтэн ыла элбэх кэм-кэрдии ааста, сайдыы барда. Улуус-путугар оччоттон баччага тэлэбиидэнньэ эйгэтигэр эмиэ уларыыйы барда. “Маарыкчаан” ТРС олохтоох биэриилэрин Чурапчы дыно-сэргэтэ билигин да өйдүүлэр, истинник саныыллар. Кэм уларыыйан, билигин олохтоох биэриибит суох, ол эрэри “Саха” НКИХ Чурапчытаабы филиала өрөспүүбүлүкэ ханаалыгар сонуннары таһаара олорор.

Бүгүн кэпсиир киһим “Саха” НКИХ Чурапчытаабы филиалын салайааччыта Анна Васильевна Семенова буолар. Анна Васильевнаны сорохтор НКИХ эрэ үлэһитин курдук көрүүхтэрин сөп. Ол эрэри кини уопуттаах суруналыыһын таһынан, муусука кэрэ эйгэтигэр бэйэтэ туспа суоллаах-иистээх, көрүүлөрдөөх. Чурапчытыгар кизгник биллибит “Ыллыыр ыччат” ансаамбылы билбэт киһи суоҕа буолуо. Ансаамбылы Анна Васильевна 2020 сыллаахха тэрийбитэ. Күн бүгүн ансаамбыллара кэнээн иһэр.

●●● Төрөөбүт-үөскээбит, оҕо сааһым кэрэ кэмнэрэ ааспыт дойдум – Арыылаах. Оскуолабын олус күндүтүк саныыбын. Оҕону бары өттүнэн сайыннараар оскуола этэ. Биир бэйэм

олохпун онгосторбор, тирэх ыларбар оскуолам интэрибэ үөрэҕэ олук буолбута диэтэхпинэ, сыыспаппын. Ырыаҕа, саахымакка, литэрэтиирэ куруһуогар сылдыарым, олимпиадаларга ситиһиилээхтик кытарым.

Саха тылын сөбүлүүр этим. Тылга тапталы, идэбин таларга учууталым Мария Афанасьевна Борисова кылаата улахан диэн этиэхпин баҕарабын. Учууталбытын Михаил Петрович Макаров ахтан ааһыахпын баҕарабын. Кини оҕону бары өттүнэн сайыннараар дьулһаара. Бэйэтэ олус элбэҕи сатыыра, кинини көрөн кини курдук сатабыллаах буоларга баҕарар этибит. Хаартысканы бэчээттиргэ, саахыматтыырга, теннистииргэ, чабырҕахтыырга, сайынын айылҕаҕа сырытыннаран, оту-маһы, көтөрдөрү үөрэтэрэ, дьиэтигэр иитэр кыылларын аһатарбыт. Онон кини олоххо интэриэстээх буоларбар элбэҕи биэрбитэ.

Бэйэм аҕам эмиэ бары өттүнэн сайдыылаах киһи этэ. Дьиэбигэр туох баар мусукаалынай инструмент барыта баара, гитара, аккордеон, баян о.д.а. Алтыс кылааска гитараҕа оонньуурга үөрэммитим. Уһуһаанҕа атаахтаан сылдыбатаҕым, ол эрэри аҕам ааҕар-суоттуурга, саахыматтыырга

үөрэтэн, оскуолаҕа ааҕар-суоттуур, төгүлү сатыыр киһи барбытым. Тырахтарыыс идэлээҕэ эрэри, педагогическай училищеҕа үөрэнэ сылдьан доруобуйатынан тохтообут. Ол иһин иитэр-үөрэтэр талааннааҕа өттөҕө, дьон киниттэн хайдах үөрэтэбин диэн туоһулаһара.

Муусукаҕа сыстыым онон аҕабыттан кэлбитэ. Оскуоланы бүтэрэн баран, Култуура коллейһыгар хор салаатыгар кирибитим. Үөрэхпин ситэ бүтэрбэккэ, ыал буолан, Горнайга көспүтүм. Ол кэнниттэн СГУ саха салаатын факультетын үөрэнэн бүтэрбитим.

Суруналыыстыкаҕа үлэбин, бастаан, Горнайга 2001 сыллаахха саҕалаабытым. Онтон саха тэлэбиидэнньэтигэр Горнайдаабы филиалга олохтохтук 2004 сыллаахтан кирибитим. Бэйэм элбэх киһини кытта алтыһарбын, интэриэһинэй дьону кытта билсэрбин сөбүлүүбүн. Онон ити этэн аһарбыт учууталларым олук буоллахтара, идэбин олус сөбүлүүбүн.

2017 сылга манна Чурапчыбар кэлбитим. Билигин үһүө буолан үлэлиибит: 1 оператор, 1 редактор уонна мин. Урукку курдук олохтоох биэрии суох, массыынабыт суох. Ол эрэри үлэбигин сөбүлүүр буолан, улууспут үлэтин-хамнаһын өрөспүүбүлүкэ ханаалыгар сырдата олоробут.

Үлэбит чэрчитинэн, ыччаты сыһыарар сыалтан “Эн кэмин” диэн “Совет патриотов” СО НКО нөҕүө бырайыак үлэлэппиппит. 35 выпуск тахсыбыта. Араас эйгэттэн 35 ыытааччы нэдиэ-

лэ аайы кэлэн, Ыытааччы буолан холоммуттара. Интэриэһиргир буоллаххытына, ютубка, телеграм-хааналбытыгар көрүөххүтүн сөп.

Муусукаҕа тапталым оччолорго да, билигин да уһараабат. Горнайга оскуолаҕа үлэли сылдьан, ансаамбыллардаах этим. “Полярная звезда” куонкуруска 40-ча-50-ча оҕону бэлэмнээн кытыннараарым, ситиһи көтөллөнөн кэлэрбит. Улууска “Бастын салайааччы” ааты ылбытым.

Онтон Чурапчыга 2020 сыллаахха “Айыллаан” СК дьиэтигэр куортамнаһан үлэли олоһуоппут. Сылын аайы тэрилтэлэр икки ардыларыгар уус-уран самодеятельноһы көрүү бэстибээлэ ытыллар. Бастаан онно бэлэмнэнэр сыалтан ансаамбылы тэрийбиппит. Салгыы ону ыспакка, эбии уолаттары ыныран, «Ыллыыр ыччат» ансаамбыл баар буолбута. Былырыннгыттан “Уран” кыргыттар ансаамбыллара эбиллибитэ. Уолаттар, кыргыттар туспа да, бииргэ да ылыыллар.

Ансаамбыл диэн тас көрүннэринэн, саастарынан бэйэ-бэйэлэригэр барсар буолуохтаахтар дии саныыбын, ити түгэни учуоттуубун. Быйыл эбии кыргыттар, уолаттар кирдилэр, ЧГФКСИ устудьуоннара да бааллар.

Пандемия кэмигэр тэриллибит буолан, улаханник ханна да кыттыбатахпыт. “Поющее братство” куонкуруска кыттан, “Дебют года” буолан кэлбиттэрэ. “Таатта үрэх үрдүгэр” куонкуруска “Ыллыыр ыччат” триота “Көрөөччү биһирэбилин” ылыттар.

Быйыл ансаамбыл тэриллиэбиттэн сылдыбыт, биир бастын ырыаһыппыт Иван Охлопков дойдутугар Уус Алданга баран бастакыбытын кэнсиэрдээн кэллибит. Уус алданнар олус сэргээтилэр, астыннылар, “бачча элбэх уолу хайдах түмэн ыллатабыт, биһиэхэ итинник кыалла илик” диэн этэллэр.

Ансаамбыл сайдарыгар элбэх куонкурустарга кыттыахха, гастролларга сылдыахха наада. Онон тырааныспар, көстүүм курдук кэккэ боппуруостары быһааран, кыайа тутар соругу иннибитигэр туруорабыт.

Иллэн кэммэр тэлэбиидэнньэҕэ бииргэ үлэлиир уолаттарын кытта улахан дьонго, оҕолорго, самодеятельнай ансаамбылларга клип устабыт. Быйыл сайын Үөһээ Бүлүүгэ, Дьокуускайга, Горнайга, Мындааайыга араас клиптэри уһуллубут.

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев кыттыылаах “Дорообо, Чурапчым!” диэн ырыаҕа “Ыллыыр ыччат” ансаамбылы кытта биир бастакы клиппит аҕыйах сыллаабыта киэн эйгэҕэ тахсан турар.

Анна Васильевнаны сырдыах, дьонго-сэргэҕэ билиһиннэриэх санаам туолбутуттан бэйэм астынан олоһубун. Анна бэйэтэ гитараҕа, синтезаторга оонньуур, нарын куолаһынан ыллыыр. Талааннаах киһи эргиччи талааннаах! Киниэхэ үлэтигэр, уопсастыбаннай үлэтигэр, тус олоһор ситиһиилэри, дьолу баҕарабын.

Анна Семенова ансаамбылын кытта.

«Үтүө дьыала» үтүө холобурун көрдөрбүттэрэ

Устуоруйа чакчылар. «Үтүө дьыала» хамсааһын тыа сирэ сайдытыгар бигэ тирэх буолбута.

Иннокентий БОЧКАРЕВ

«Үтүө дьыала» хамсааһын тэриллэбитэ 25 сылын бэлиэтиир туһунан Ил Дархан ыйааҕа тахсан, Бырабыыталыстыба тэрийэр хамыһыята ахсынньы 11 күнүгэр үбүлүөйдээх сылын тэрийэри сылдьар.

Мин бу хамсааһын тэриллэбиттэн дириэктэринэн үс сылы толору үлэлэбим. Ол иһин бу бастакы сылларга «Үтүө дьыала» хамсааһын мунутуу сайдар кэмигэр саамай элбэх кылаатын киллэрбит Чурапчы улуһун олохтоохторун бу хамсааһын тэриллэбитэ 25 сылынан истинник эбэрдэлибим!

1990 сыллар саҕаланан Сэбиэскэй былаас тутула ыһыллытын кэмигэр чурапчылар, төһө да ырынак кытаанах сокуона ыктар, маннайгынан бас билии араас көрүнүн түргэнник киллэрэн, үлэлээн-хамсаан, хамнастанан-дохуоттанан барбыттара. Кинилэр бачымынара атын улуус дьонугар-сэргэтигэр үтүө холобур буолбута. Дээ ол да сиринэн, «Үтүө дьыала» хамсааһыны Чурапчы улуһун бары олохтоохторо күүскэ өйөөбүттэрэ.

2000 сыл бастакы ыйдарыттан Өрөспүүбүлүкэ Бырабыыталыстыбатынан «Үтүө дьыала» дириэксийэтин нөһүө кыраалаан харчы, тутуу матырыйаала бэриллэн, Чурапчы иһигэр итиннэхэ туһуламмыт үлэ-хамнас оргуйа түспүтэ. 2000 сыллаахха тохсунньу 5 күнүгэр Төлөй нэһилиэгин олохтоохторо Татьяна Афанасьевна, Егор Егорович Адамовтар дьиз кэргэн «бэйэбит үппүтүнэн нэһилиэкпит оҕолоругар анаан бу сыл иһинэн 12х17 миэтэрэ иэннээх тустуу саалатын тутан биэрэргэ эбэһэтэлиэтибэ ылынабыт. Өрөспүүбүлүкэ бары бааһынай хаһаайыстыбаларыгар биһиги бачымымытын өйөөн, «Үтүө дьыала» хамсааһыны олоххо киллэрингэ күүс буолун» диэн ыңырыы таһаарбыттара. Адамовтар оннук кыахтаах ыал буолбатахтар. Дьон соһуйбута. Ити кэмгэ Төлөй нэһилиэгин баһылыгынан, кэлин улуус баһылыгынан ситиһиилээхтик үлэлэбит Иннокентий Николаевич Аммосов тэрийэн, нэһилиэк олохтоохторо «Төлөйбүт туһугар» диэн патриоттуу өйүнэн-санаанан, ким сүөһүнэн, ким харытын күүһүнэн кытыһан, харса суох үлэлээн тиргиллэ сылдьар кэмнэрэ этэ. Оттон Чакыр дьон-сэргэтэ 17 киһилээх биригээдэ тэринэн, икки мэндизмэннээх, 24х14 миэтэрэ иэннээх спорт сааланы, өссө 1999 сыллаахха Афанасий Кириллин нэһилиэккэ баһылыктыы олорон саҕала-

абыт тутуутун сөбө - хайгыы көрбүпүт. Бу нэһилиэк аҕаларын түмсүүлэрин, кырдыаҕас спортсменнарын көбүлээһиннэринэн тутуулар эбийиэккэ олохтоох нэһилиэнньэ харчынан, суботунньуктарынан көмөлөһөн кыайдахтара. Биһиги, «Үтүө дьыала» дириэксийэ, кыра үбүнэн, тутуу матырыйаалынан көмөлөспүпүт. Куоракка олорор Чакыр түмсүүтүн салайааччыта, оҕолорго тустууга бастакы Сэбиэскэй сойуус чемпиона Вячеслав Карпов спорт сааланы тутууга элбэх көмөнү онорбутун нэһилиэнньэ да, тутууну сүрүннүүр нэһилиэк баһылыга И.А. Филиппов да бэлиэтииллэрин, улаханник махтаналларын үгүстүк истибиппит. Иван Петрович Игнатьев баһылыктаах Кытаанах нэһилиэгэ хара маннайгыттан «Үтүө дьыала» хамсааһынга күүскэ турунун, бастаан, спорт сааланы, салгыы хайыһар манейын онтон учаастактаагы балыһаны тутан үлээг киллэрбиттэрэ.

Чурапчы улуһун куораттаагы түмсүүлэриттэн Бахсы нэһилиэгин түмсүүтүн салайааччыта, Өрөспүүбүлүкэ Үтүөлээх геолога, Российскай Федерация сир баайын Бочоттаах чинчийээччигэ Тимофей Тимофеевич Егоров төрөөбүт нэһилиэгин туһугар «Үтүө дьыала» хамсааһыны биир сүрүн көбүлээччинэн буолбута. Кини нэһилиэк баһылыгы кытта бииргэ үлэлээн, 1998 сылтан саҕалаабыт спорт саалаларын 2001 сыллаахха бүтэрибүттэрэ уонна салгыы «Үтүө дьыала» маннайгы сылларыгар 2 кыбартыралаах учууталлар дьизэлэрин, 100 миэтэрэлээх оскуоланы, дьаһалта контуоратын үлээг киллэрбиттэрэ. Онтон 40 миэтэрэлээх оҕо саадын тутууга Бахсы төрүтүс олохтооҕо Василий Павлович Васильев бэйэтин харчытын, сыратын-сылбатын биэрэн туһуугар дойдутун дьон тус бэйэтигэр махтаналлар, умнубаттар. Тимофей Тимофеевич – сырдык дууһалаах киһи. Кини «Бахсы» томторугар 1905 сыллаахха тутуллубут «Сибэтиэй Богородица Бокуруоба» тагара

дьизэтин сулууспа ытылларгына санардан онорторбута хайҕабыллаах дьыала.

Болтоно нэһилиэгин ааһаат, ханас дьэки туораан, Кындад дьин былыргы колхуос олоҕо баар. Онно Ким Конфеевич Колесов кэргэнинэн Александр Егоровналыын олороллор. Ким Конфеевич бэрт сыдыамнык туттан, бэйэтэ туһут, онорбут «Олонхо дойдута» диэн этнографическай мусуой комплексын бары тутууларын көрдөрбүтэ, туохха анаан туһуттарын быһаарбыта. Бу тутуу саха олонхото өссө Аан дойдуга Юнесконан харыстанар култуурунай нэһилиэстибэ быһыытынан биллэриллэ илигинэ тутуллубута! Ким Конфеевич ураты талааннаах худуоһунуук, олонхону этигэр-хааныгар ингэриммит киһи үлэлэрин билсэн сөхпүпүт.

Адамовтар дьиз кэргэн, алтынньы 13 күнүгэр 12х17 миэтэрэ иэннээх тустуу саалатын бүтэрэн, Төлөй орто оскуолатын дириэктэригэр тустуу саалатын күлүүһүн үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарбыта. Бу үөрүүлээх түгэнгэ мустубут дьон Төлөй нэһилиэгэ «2000 сылга – 2000 үтүө дьыаланы» диэн бачымынан 20 үтүө дьыаланы ылынан үлэли сылдьалларын, алтынньыга 90 бырыһыана туолбутун астына кэпсээбиттэрэ. Ылалдыттар да, олохтоохтор да Адамовтар курдук нэһилиэк сайдарын туһугар кыһаллар күүстээх санаалаах дьон баар буолан, нэһилиэк олоҕо туруктаах буолбутун тоһоҕолоон бэлиэтэбиттэрэ. 2001 сылга төлөйдөр өссө күүрэн-хааран үлэлэбиттэрэ. Ол курдук, Е.Е. Адамов оҕо саадын дьизитигэр анаан, абыс кырыллаах, ураһалы моһуоннаах чэбдигирдэр киһи тутан биэрбитэ. «Олокоос» бааһынай хаһаайыстыба салайааччыта В.В. Смирников тус үбүнэн нэһилиэгэр Фельдшерскай акушерскай пуун тутан бэлэхтэбитэ. Төлөй нэһилиэгэр «Үтүө дьыала» хамсааһын өрөгөй ситиһиитэ – 120 миэтэрэлээх, икки этэстээх таас оскуола үлээг киирбит үөрүүлээх түгэнэ этэ. Бу ханан да буддьүөккэ киллэрбэтэх тутууларын кэллиэгэм Иннокентий Николаевич үгүс сыратын ууран туттарбыта. Онон сэрии ыар сылларыгар нэһилиэнньэтэ барыта хоту көһөрүллүүгэ утаарыллыбыт Төлөй хаттаан тыын ылан, күн бүгүн сайдар-чэчириир.

«2000 сылга – 2000 үтүө дьыала» дириэксийэтэ тэриллээбиттэн, Чурапчы улуһун салалтата И.Н. Аммосов, нэһилиэк баһылыктара Чакыртан В.М. Тимофеев, Болтоготтон Г.Г. Лебедев, Хадаартан В.В. Никон, Бахсыттан Д.Ф. Барашков,

Төҕүрүк остуол кыттыылаахтара.

2002 с. Хайахсыт нэһилиэгэр тутуллубут уһуйаан дьизэ. Хаартыскалар ааптар тус архыбыттан ылыллынылар

Чурапчы нэһилиэгин баһылыга М.Н. Саввина уонна ааспыт 80-с сылларга сопхуос дириэктэринэн үлэлиир кэммэр кэлиэ-гэлэрим, совхоз дириэктэрдэрэ Хайахсыттан И.И. Филиппов, Мындаҕайыттан Н.Г. Михайлов биһигини кытта ыкса үлэлэспиттэрэ. «Үтүө дьыала» хамсааһынынан бэртээхэй спорт саалалары туттарбыттара уонна онон эрэ мунурдаммака, үгүс тутууну ыппыттара.

2000 сыл, ахсынньы 25 күнүгэр «2000 сылга – 2000 үтүө дьыала» хамсааһыны түмүктүүр мунньахха Өрөспүүбүлүкэ Бэрэсидьиэнэ М.Е. Николаев «Үтүө дьыала» хамсааһын куонкуруһун Гранын кыайылаахтарын наҕараадалары туттарбыта, ол иһигэр Чурапчы улуһугар Төлөй (баһылык И.Н. Аммосов) уонна Кытаанах (баһылык И.П. Игнатьев) нэһилиэктэрэ киирбиттэрэ.

Михаил Ефимович: «Бу ааһан эрэр үйэ бүтэник сылыгар эһиги бэйэбит сүрэххит баҕатынан Саха сиригэр историятыгар умнуллубат өйдөбүлү хааллардыгыт. Норуот бу турунуутун үтүө түмүгэ кэлэр үйэҕэ улахан сабыдыаллаах буолуоҕа. Өрөспүүбүлүкэ эһиги холобургутун, үтүө быһыыгытын кэлин да сыаналыа, махтаныа, умнуо суоҕа. 2001 сылтан «Үтүө дьыала» хамсааһын аата уларытыллан, «Мин Саха сирэ – 21 үйэҕэ» диэн санга аатынан үлэ-хамнас салгыы ытыллар», – диэн кэс тылын эппитэ.

Михаил Ефимович тэрийбит «2000 сылга – 2000

үтүө дьыала» диэн Өрөспүүбүлүкэ-тээҕи хамсааһына 21-с үйэ саҕалананытыгар Өрөспүүбүлүкэҕэ бастын уопсастыбаннай хамсааһын быһыытынан сыаналанан, 2021 с. Өрөспүүбүлүкэ историята суруллубут санга кинигэтин үһүс туомугар киллэриллибитинэн, историяҕа үйэ-саас хаалбытынан, биһиги олус үөр-бүппүт.

Бу история чакчытынан буолбут «Үтүө дьыала» хамсааһын бастакы сылларыгар төрөөбүт төрүт түөлбэлэрин төрдүттэн тупсарга иитиэхтээн илдьэ сылдьыбыт баҕа санааларын олоххо киллэрбит уһулуччулаах дьоммут туһунан, холобур, Е.Е. Адамов, В.В. Смирников дьиз кэргэттэрин, Бахсы түмсүү салайааччыта Т.Т. Егоров, о.д.а. курдук патриот, үтүө санаалаах дьон туһунан эдэр көлүөнэҕэ анаан, уус-уран кэпсээннэри суруйар, кинилэри устар киһи, үтүө дьыала хамсааһын салгыы сайда туруо, үтүө санаалаах ыччаттар элбээн иһиэ этилэр.

Элбэх оёолоох ыяллары өйөөһүн уёараабат

Тирэх. Дьиз кэргэн элбэх оёолообун туоһулуур дастабырыанна бүтэр болдобо суох бэриллэрин туһунан боппуруоһу сийилии быһаарабыт.

Лидия ТОСУКАЕВА.

Элбэх оёолоох дьиз кэргэни өйүүр социальнай мизэрэлэр тустарынан дойдун Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин 63-дээх ыйаажа 2024 сүл, тохсунньу 23 күнүгэр тахсыбыта. Ону олоххо киллэрэр сыаллаах регион бэйэтин сокуоннарыгар уларытылары киллэрбитэ.

Олортон, бастакынан, дьиз кэргэн элбэх оёолообун туоһулуур дастабырыанна бүтэр болдобо суох бэриллэрин туһунан боппуруос сийилии быһаарыыны эрэйэр. Элбэх оёолоох дьиз кэргэн статүһүн ылыы туспа бэрээдэктээх. Үөһэ ыйылыыт ыйаах күүһүгэр кириитигэр, о.э. 2024с. тохсунньу 23 күнүгэр, үс уонна онтон элбэх оёолоох ыялларга 18 саастарын туола илик, эбэтэр улахан оё 23 сааһыгар диэри орто анал, үрдүк үөрэх кыһатыгар үөрэнэ сылдьар, эбэтэр армияга ынгырыллан сулуспалыы эбэтэр анал байыаннай дьайыыга кытта сылдьар буоллабына, бүтэр болдобо суох федеральнай суолталаах дастабырыанналары региональнай дастабырыанна-

лар оннуларыгар уларытан биэриини сабалаабыппыт. Урукку болдоохторо уһатыллан суолтатын сүтэрэ илик өрөспүүбүлүкэтээҕи дастабырыанналары 2026 сүл, тохсунньу 31 күнүгэр диэри туһаныахха сөп. Ону тэнэ "Госслужба" өнөтүн туһанан электроннай дастабырыаннаы эмиз ылыахха сөп. Электроннай дастабырыанна "Госслужбага" дьиз кэргэн чилиэннэрин тус кабинеттарыгар анал нүөмэрдээх QR-кодтаах тийэр. Ону лиискэ бэчээттээн илдьэ сылдьыахха сөп эбэтэр төлөпүөнүгэр туруоран ханна ирдиир сирдэригэр көрдөрөгө ордук табыгастаах.

Манна араас балаһыанналаах ыяллар бааллар. Холобур, үс оёоттон улаханнара билигин 19 саастаах, 2023 с. оскуола бүтэрэн баран үөрэххэ киирбэккэ хаалан, элбэх оёолоох дьиз кэргэн статүһүн сүтэрбитэр, онтон 2024 с. күһүн күнүскү (очное) үөрэххэ киирэн устудьуон буолар, ыал ийэтэ оёотун үөрэбин туһунан ыспыраапка ылан, Элбэх өгөнү онгорор киингэ тийэн сайабыалыанна суруйан, ити күнтэн ыла, болдобо суох дастабырыаннаы ылан чэпчэтинэн туһам-

мытынан барыахтарын сөп.

Уһун болдоохтоох дастабырыаннаан ханнык чэпчэтиилэри туһаныахха сөбү диэтэххэ, федеральнай таһымнаах социальнай өйөбүллэр мизэрэлэрин дьиз кэргэн туһаныан сөп:

- үлэ сыһыаннаһыларын эйгэтигэр (14 диэри саастаах ийэ уопускаатын бэйэтигэр табыгастаах кэмнэ ылыыта, штаты кыччатыыга хапсыбат көмүскэллээх буолуу, түүнүгү үлэ, үлэ чааһын таһынан үлэ суругунан сөбүлэн түһэрсии, о.д.а);

- үс уонна онтон элбэх оёотун төрөтөн, иитэн улаатыннарбыт ийэлэргэ саастарынан эрдэ страховой бизнсийэни болдообун иннинэ анааһын;

- элбэх оёолоох төрөппүтүтэр дьарыктаах буолалларын туһугар идэ баһылылларын уонна эбии идэ үөрэнэллэрин өйөөһүн;

- мусуойдарга, култуура сыһыанан пааркаларыгар, быыстапкаларга босхо сылдьыы;

- Социальнай контракка олобурут бэйэ дьыалатын арыныыга судаарыстыбаннай социальнай көмө урутаан көрүлүү (приоритет);

Оттон атын өрөспүүбүлүкэтээҕи, муниципальнай(МСП) таһымнаах чэпчэтиилэр, регион бэйэтин быһаарытынан, үс уонна онтон элбэх оёолоох ыялларга 18 саастарын туола илик, эбэтэр улахан оё 23 сааһыгар диэри орто анал, үрдүк үөрэх кыһатыгар үөрэнэ сылдьар, эбэтэр армияга ынгырыллан сулуспалыы сылдьар, анал байыаннай дьайыыга кытта сылдьар буоллабына;

- Оёо төрөбүтүнэн, оёо көрүүтүгэр ананар судаарыстыбаннай пособиелар уонна төлөбүрдэр;

- Оёо 6 сааһыгар диэри босхо эминэн хааччыйыы;

- Оскуола саастаах оёо спорка, үөрэнэригэр кэтэр таһаарыгар компенсация;

- Коммунальнай өнөлөргө 30 бырыһаннаах чэпчэтиилэр;

- Босхо сир учаастагы биэри;

- Олорор усулуобуйаны хааччыйыы;

- Сокуоннай саастарын ситэ илик 10 оёолоох ылы тырааныспарынан хааччыйарга аналлаах субсидия;

- Самолетунан көтөргө чэпчэтиилээх билиэттэр;

- Үөрэх кэмигэр төлөбүрэ суох аһынан хааччыйыы;

- Култуура уонна спорт тэрилтэлэригэр босхо сылдьыы;

- Куорат, Чурапчы селиэннэтин иһигэр сүүрэр маршрут автобустарыгар айан төлөбүрэ босхо;

- Оёону иитиигэ үтүө кылаатын иһин биир кэмнээх харчынан төлөбүрдээх өрөспүүбүлүкэ Судаарыстыбаннай наҕараадалара (Ийэ албан аат 1 истиэпэнэ – 200 тыһ. солк., 2 истиэпэнэ – 100 тыһ. солк.);

- налоговай вычиттар (үөрэх, эмтэни, сиргэ, баайга-дуолга, тырааныспарга сыһыаннаах);

- Чааһынай дьизни гаас ситимигэр холботууга дохуот учуоттаммат;

- Регион ырыынагар наадалаах 15 оробуочай идэ уонна 15 исписээлинэскэ сыһыаннаах төлөбүрдээх орто анал үөрэххэ үөрэнэр оёолоох ыалга 50 000 солк. суумага диэри компенсация. (2024 с. от ыйын 25 күнүнээҕи №340 СӨ Бырабыыталыстыбатын Уураага, 2022 с. сэтгэнийн 9 күнүнээҕи №1070-р СӨ Бырабыытыстыбатын Дьаһала);

Кэпсиэхпин баҕарабын. Мэхээнньик Миитэрэй

Василий ПОПОВ

Дмитрий Еремеевич Захаров үлэтин биографията биир. Ол курдук, 1971 сыллаахха Өлүөхүмэтээҕи механизация техникумун ситиһиилээхтик бүтэрэн, оччотооһу МТС "Сельхозтехиникэ" дьиз саҕа ааттаммыт тэрилтэ үлэ киирбитэ.

Дмитрий Еремеевич Захаров үлэтин биографията биир. Ол курдук, 1971 сыллаахха Өлүөхүмэтээҕи механизация техникумун ситиһиилээхтик бүтэрэн, оччотооһу МТС "Сельхозтехиникэ" дьиз саҕа ааттаммыт тэрилтэ үлэ киирбитэ. Бу улахан тэрилтэ биир дуоһунаска 30-тан тахса сыл автопарка салаатын салайан кэллэ. Бу уһун сыралаах үлэтигэр тусбилиитинэн-көрүүтүнэн таһаарылаахтык үлэлээтэ. Үлэлээбитин тухары үлэһиттэргэ да, салалтага да ытыктанар киһи.

Сөпкө да этэллэр – тэрилтэ салалтата, аата хайдах да, хаста да уларыйдын, ол тухары алын сүһүөх каадырдар, исписелиистэр уонна туһааннаах тиэхиникэ үлэһиттэрэ баар буоллуннар, үлэ хаамыта барарын курдук барар.

Урукку Сэбиэскэй тутул барына, "Сельхозтехиникэ" оройуон сопхуостарын бары өттүнэн хааччыйыта, онноо-

ҕор оройуон аһын-үөлүн, таһаары-сабын таһытыгар куруук улаханньик көмөлөһөрө. Онуоха Чурапчы оройуона, этэллэрин курдук, "Сыарҕа үрдүттэн" аһаан-таннан олорбуппун.

Санаан көрүн, кыһынын таас чоҕу бары хочуолунай-дарга таһы – эппиэттээх үлэ буоллаҕа. Ону Дмитрий Еремеевич кыйаа-хото тутан үлэлэппитэ. Оччолорго рейскэ күннэтэ 20 массыына тахсара. Ол быһыыгар, массыыналар өрөмүөннэр бытаарара ханна барыай, сэмэлэни да баара. Тиэхиникэ үлэтэ атахтаныыта ханнык баҕарар тэрилтэ тахсар. Ол да иһин мэхээнньик үлэтэ хаһан баҕарар сыаналамат. Дмитрий Еремеевич 30-тан тахса сыл үтүө суобастаахтык үлэлээн, бу кэлин тэрилтэ үлэлээн тохтообутун кэнниттэн "Саха Өрөспүүбүлүкэтин тырааныспарга Бочуоттаах үлэһитэ" аат инҕериллибитэ туоһулуур.

Кини бу үбүлүөйдээх 75 сааһын туолаары сылдьан: "Итиччэ тухары биир тэрилтэ, биир дуоһунаска дьонтон итэҕэһэ суох талбыт идэбинэн бэркэ үлэлээбит эбиппин", – дьиз уруккутун санаан-ахтан ылааччы. Кырдыга да, оннук. Элбэх тиэхиникэни көрөн-истэн, саахала суох үлэлэтии, сүктэриллибит былааны толоруу – бэтэрээн дьыала буолбатах. "Сельхозтехиникэ" тэрил-

тэ 50 сыл анараа өттүгэр хайдах салаллан үлэлээн кэлбитин, онно кимнээх үлэлээн-хамсаан ааспыттарын Дмитрий Еремеевич бэркэ дьиз билэр. Элбэх да эдэр эрчимнээх суоппар уолаттар бааллара. Билигин этэллэринэн, дальнебойщиктар үксүлэрэ мантан уопутуран тирэх ылбыттар.

Өр сыллар усталарыгар элбэх да кырдыаҕас механизатордар, ол быһыыгар эдэрчи үлэһиттэр доруобуйалара айгыраан олохтон туораабыттар буолуой? Кинилэри тигэх суолларыгар атаарыыга Дмитрий Еремеевич барытыгар сүүрэн-көтөн тэрийээччи быһытынан сылдьар. Онон кыһалжалаахтар улахан махталлаахтар.

Дмитрий Еремеевич ити үлэһит кэмнэригэр дьизээҕи хаһаайыстыбатын бэрийэн, ынах-сүөһү тутан, дьингээх саха ыалын үтүө холобура буолар. Өссө ынахтарын барытын бэйэтэ ыан, оёолорун үрүң ас арааһынан толору хааччыйара. Мэхээнньик быһытынан тиэхиникэни таптаан, мата-сыыкылан сабалаан, бары массыына уруулун эрэллээхтик тутан, күн бүгүнүгэ диэри инмарка массыынанан чугас эргин сүүрдэр. Сизинэрин оскуолаҕа, уһууаанна таһыталыыр.

Дьингэр, урут бииргэ үлэлээбит табаарыстара, суоппардара Дмитрий Еремеевич кытаанах майгылаах диэччиллэр.

■ Дмитрий Захаров үлэһиттэринин. (ХААРТЫСКА ААТТАРТУС АРХЫВЫТТАН ЫЛЫЛЫННА.)

Ол – салайааччы үчүгэй хаачыстыбата, оччотоо эрэ үлэ үтүө түмүктэр ситиһиллэллэр. Ол да буоллар, чугас доҕотторугар эйгэс сыһыаннаах ылыктаах сүбэһит, санаа-оноо үлэстэр эрэллээх доҕор буолар.

Ол иһин кинилиин бу үйэ аҕаарыттан ордук кэм устата нэммитин билсэн, идэбинэн да биир буолан, кэпсэтэр тизмэбит киэн, эн-мин дэһэн бачаҕа кэллибит. "Сельхоз томторо" дьиз түөлбө арҕаа баһыгар маҕнайгынан дьиз-уот тэринэн, күн бүгүнүгэр диэри кэргэниинэн Зинаида Кузьминична-лыын 53 сылларын сарын-са-

рынтан өйөнсөн ыал буолан олоролор. Түөрт оёону төрөтөн, ыал онортоон, сизин миннигэс сытын билэн дьоллоох ыал аатын сүгэллэр.

Онон биир идэлээхпин, улууспут биир кырдыаҕас мэхээнньигин Дмитрий Еремеевич 75 үбүлүөйдээх сааһынан, үөрэн-көтөн туран үтүө доруобуйаны баҕарабын! Кэргэнгинэн Зинаида Кузьминична-лыын оёолоргут, сизинэргит тапталларыгар угуттанан, өссө да уһуннук, дьоллоохтук этэнгэ олохтун! Бары сырдыгы, кэрэни, үтүөнү баҕарабын.

Иһирэх тылынан

Умнуллубат ааттар... Умнуллубат түгэннэр... Сайдыны сырдатар санаалар...

Хас биірдии киһи олоххо кэлбит анал, сылын, ологу туйар үлэтин-хамнаһын сурукка бичиктэ тигэн өйдөбүн-нүүк хаалларар.

Ол курдук тапталлаах аҕабыт, тумус киһибит Роман Романович Абрамов, Булун уонна Чурапчы улуустарын Бочуоттаах гражданина, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Хоту улуустарга көһөрүллүү кыттылааҕа, РСФСР үөрэҕириитин туйгуна, Саха Өрөспүүбүлүкэтин «Педагогической династиятын» төрүттээччи, баарын тухары олох тупсарын туһугар туруулаһан, Чурапчытааҕы «Сага олох», өрөспүүбүлүкэтээҕи «Бэлэм буол» хаһыаттарга эрэллээх кэрэспэдьиэн, «Знание» уопастыба бэриинилээх лектора, улуус араас таһымнаах сүбэ мунньахтарын уоттаах-төлөннөөх, ылыннарылаах тыл этээччигэ, «Спортивной Албан аат мусойа» сага дьэитин төрүттээччи-көбүлээччи, 40 сыл интэринээт-оскуола үүнэр-сайдар суолун түстээччи, ахсынны 1 күнүгэр төрөөбүтэ 95 сылын туолар.

Бу бэлиэ күнүгэ тапталлаах Чурапчыбыт улуунун туруу үлэ-һиттиригэр, эрчимнээх эдэр ыччакка, аҕабытын кытта алтыспыт дьонугар - сэргэтигэр, үөрэппит оҕолоругар Роман Романович сырдык аатын үйэтитэр санаалаах, киһиэхэ ананан тахсыбыт хомуурунньуктан быһа тардан

ахтылары билиһиннэрэбит.

Бастакы дириэктэри

1981 с. Дьокуускайдааҕы педагогической училище физкультурна отделениетын бүтэрэр сылбар Үөрэх Министиритибэтэ Чурапчыга анаан манна үлэли кэлбитим. Үөрэх салаатын сэбиэдиссэйэ В.М. Неустроев 1981 с. атырдьах ыйыгар Чурапчы аҕыс кылаастаах оскуолатыгар физкультурна учууталынан үлэлииргэ бирикээс таһаарбыта.

Роман Романович Абрамов үлэҕэ сыһыанынан, билиитинэн-көрүүтүнэн биһиэхэ холобур буолар этэ, элбэххэ үөрэппитэ. Физкультурна уруктарыгар үөрэнээччилэр эт-хаан өттүнэн сайдалларыгар

болҕомтотун уураа. Спортивной инвентарынан, күрэхтэһиигэ барарбытыгар тырааныспарынан хаачыйара. Ол барыта оскуола үөрэнээччилэрэ спортивной күрэхтэһиилэргэ ситиһиилээхтик кытталларын туһугар кыһаллара, тус бэйэтэ сүрдээх интэриэстээх этэ.

1983-1984 үөрэх сылыттан аҕыс кылаастаах оскуолалар комплекснай спартакиадаларыгар үһүс, иккис онтон кэлин олох да бастакы миэстэлэри ылары ситисиппит.

Роман Романович Абрамов сайынҕы оҕо сынныалангар эмиэ болҕомтотун күүскэ уураа. Ол курдук, Мурун Тыымпыаҕа кирпииччэ үктээһинэ буолара, окко үлэлиир лаабырдары аһан үлэлэппитэ. Шефтээх промкэмбинээт тэрилтэтигэр үөрэнээччилин, учууталыын мэлдьи субуотунньуктарга кытарбыт, Роман Романович оскуола иити боппуруоһун күүскэ туруорара. Төрөппүттэри кытта үлэни эмиэ былааннаахтык ытара - оҕолорун уруктарынан аахтарыыга, бэрээдэктэригэр, оскуоланы үчүгэй уонна туйгун сыананан бүтэрэллэригэр араас өрүттээх үлэни тэрийэрэ, төрөппүттэр аһаҕас аан күннэригэр, уруктарга сылдыһыларын ирдиирэ.

Р.Р.Абрамов салайбыт 8 кылаастаах оскуоланын кэлэктиибэ - хас да сыл социалистической куоталаһы кыайылааҕа. 1984

с. кэлээскэлээх матасыыкыл пуондатын оскуолаҕа анаабыттарын, салалта уонна профком быһаарытынан миэхэ биэрбиттерин, онтон үөрбүппүн билгин да умнубаппын.

Үлэли сырыттаһына, Роман Романович сүбэтинэн уонна кини өйөөһүнүнэн кэтэхтэн Омскайдааҕы судаарыстыбаннай физкультурна институтун 1989 с. бүтэрбитим. Ити сыл оскуола дириэктэринэн анаммытым. Роман Романович элбэх сүбэни-аманы биэрбитэ, кэлин үлэбэр кини үлэлээн ааспыт уопутун үгүстүк туһаммытым.

Егор Давыдов.

Биір өйүнэн-санаанан үлэлиир хамаанда

Мин Ньурба улуунун Антоновкатыттан кэлэн, Чурапчытааҕы интэринээт-оскуолаҕа 1971-1974 сылларга 9-10 кылаастарга үөрэммитим. Минскэйдээҕи физкультурна институтун 1978 сылга бүтэрбитим. Онтон 1978 сылтан тириэньэринэн күн бүгүнүгэр диэри үлэлибин.

Аан бастаан спортсмен быһыытынан тахсарбар үөрэммит интэринээт-оскуолабар, улууканнаах тириэньэрбэр Д.П.Коркинҕа махталым улахан. Үөрэнэр сылларбар интэринээт-оскуола педагогической

кэлэктиибэ: дириэктэр А.С.Шадрин, учууталларбыт - историк Р.Р.Абрамов, математик Е.С.Лукина, военрук И.М.Павлов, тириэньэрбит Д.П.Коркин о.д.а. бары биір хамаанда буолан үлэлээбиттэрэ, Чурапчы интэринээт-оскуолата Сэбиэскэй Сойууска эрэ буолбакка, аан дойдуга биллибитэ. Үөрэнэр кэммитигэр төһө да күрэхтэһиилэринэн, спордарынан сырыттарбыт, учууталларбыт биһигини өйүүр этилэр. Биһиги, уолаттар, историяны сэргиирбит, учууталбыт Роман Романович умсулбанныах уруктара өйбөр-санаабар умнуллубаттар. Оҕолорго өйдөнөр ғына, бэрт ылыннарылаахтык көп-сиирэ. Кэлин өйдөөтөххө, Роман Романович уонна Дмитрий Петрович биір сыаллаах-соруктаах дириг ис хоһоонноох үлэни ыппыт эбиттэр. Оскуолаҕа үөрэммит кэммитигэр оскуола тас үлэтэ - мас бэлэмнээһинэ, муус ылыыта уонна да атын үлэ-хамнас кини салайытынан сүрдээх көхтөөхтүк ытыллара. Манньк үлэ оҕолор түмсүүлээх, бэйэ-бэйэҕэ истинг сыһыаннаах буола улааталларыгар иитэр суолтата улахан эбит. Кэлин Роман Романович мусой дириэктэринэн анаммыта, үөрэппит оҕолорун кытта мэлдьи алтыһара. Биһиги учууталбыт туһунан истинник саныыбыт, махтал тылынан ахтабыт.

Будимир Яковлев.

Кэриэстэбил

Күндү доҕорбут Гоша сырдык мөссүөнэ мэлдьи тыыннаах хаалыаҕа

Оҕо эрдэхпиттэн биіргэ оонньоон-көрүлээн улааппыт, Төлөй, Мугудай оскуолаларыгар эн-мин дэһэн биіргэ үөрэммит күндү доҕорбут-атаспыт, табаарыспыт, улахан дьиз кэргэн амаар аҕата, элбэх сизн эйэбэс эһэтэ, тапталлаах кэргэн **Захаров Егор Дмитриевич** олохтон туораабыта бу дьыл, сэтгэний 28 күнүгэр номнуо биір сыла туолла.

Онтон сиэттэрэн, биһиги, биіргэ үөрэммит доҕотторо, Гошабыт орто дойдуга олох олонор ааспыт сырдык түгэнэрин туһунан ахтан-санаан аһабыт. Биһиги кылаас Мугудай орто оскуоланын 1974 с. икки кылааһынан 49 буолан бүтэрбиппит. Гоша Төлөй начаалынай кылааһын бүтэрэн баран, Мугудай орто оскуолатыгар үөрэнэ кэлбитэ. Кини Володя Абрамовтыын биір паартаҕа олорубуттара, уу тэстибэт доҕордуу этилэрэ. Гоша үөрэбэр олус кыһамнылаахтык сыһыаннаһара, үөрэбэр үчүгэй этэ. Ордук история предметин сөбүлүүрэ. Кыра эрдэбиттэн олус сэмэй, бэрээдэктээх, эппиэтинээтээх, эппит тылыгар турар, лоп-бааччы тыллаах-өстөөх уол этэ. Кылааһын кыргыттарыгар ытыктабыллаахтык сыһыаннаһара, куруутун көмөлөһө сылдыар буолара.

Биһиги кылааспыт оҕолоро үгүспүт илин бөһүлөккэ олонор буолан, оскуолаҕа барарга-кэлэргэ күргүмүнэн аргыстаһан сылдыарбыт, кэпсэтэрибит-ипсэтэрибит, хаадылаһан да ыларбыт, олус иллээхтик улааппыппыт. Гоша бэйэтин балай да кыанар, тэтиэнэх, сымса уол этэ. Физкультурна уругар араас оонньоуларга, сүүрүүгэ-көтүүгэ, эстафетаҕа, хайыһарга бастыгнар кэккэлэригэр сылдыара. Оччотооҕу оскуолаҕа ытыллар "Зарница" диэн байыаннай оонньоуга хас да сыл хамандьырдаабыта. Кини салайар этэрээт мэлдьи инники күөҥгэ сылдыара. Гоша кылааспытыгар биір көхтөөх уолбут буолара. Оскуолаҕа ытыллар араас тэрээһиннэргэ, күрэхтэһиилэргэ, субуотунньуктарга, самодельноска көтүппэккэ кытара. Аны туран, кылааспыт биір бастыг ырыаһыта, үгүкүүһүтэ буоллаҕа. Оскуолаҕа ытыллар кэнсизэр, бука, кинитэ суох ытыллыбатаҕа буолуо.

Үрдүкү кылааска сылдьан, оччотооҕу уолаттар хамаанда тэринэн куобахтыыр этибит. Гошабыт үксүгэр сылдыһааччы. Киһи сылайан-элэйэн? син 2-3 куобахтаах астынан-дуоһуһан дьизэбитигэр киірэрбит. Итинтэн да атын булт түгэннэрэ элбэх буоллахтара. Олус

эйэлээх, түмсүүлээх кылаас этибит. Билигин да сибээспитин быспакка, ол кэмнэри күндүтүк санаһабыт. Дьэ ити курдук, дьоллоох оҕо сааспыт кэрэ кэмнэрэ элэс ғынан аһан хаалбыттара. Оскуоланы бары тутуспутунан этэнгэ бүтэрбиппит. Улахан олох суолугар үктэнэн, ким хайдах-туох баҕалааһынан олох киэн аартыгар тахсыбыппыт. Сорох производствоҕа үлэли хаалбыта, ким үөрэх туттарса барбыта, дойдуга араас мунуктарыгар тарбаспыппыт. Уолаттар үгүспүт Сэбиэскэй армияҕа сулуспалыы барбыппыт.

Гоша икки сыл армияҕа сулуспалаан ыам ыйыгар кэлбитэ. Табаарыһыныын Володя Абрамовтыын көрсүһэн сарсыныгар дойдуга Мээндийэҕэ тахса сылдыһыттара. Оҕо сылдьан оонньоон-көрүлээн ааспыт сири, дьизэтин-уотун тэлгэһэтин көрбүт. Кэпсэтэн-ипсэтэн биіргэ эбиэттээн, дойдутун ахтылҕанын таһаарбыта. Ити сыл сөбүлүүр идэтигэр - ме-дучилищеҕа туттарсан киірбитэ. Үөрэҕин ситиһиилээхтик бүтэрэн, дойдуга Мугудайга, кэлин Мырылаҕа өр кэмгэ балыһа сэбиэдиссэйинэн, бизлэринэн таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Мырылаҕа үлэлиир кэмигэр олоһун аргыһын Люция Васильевнаны көрсөн,

сөбүлэһэн ыал буолбуттара. Егор Дмитриевич үлэтигэр олус эппиэтинээтээх, кыһамнылаах, ыарыһахтарыгар олус истинг, эйэбэс сыһыаннаах буолара. Күнүһү-түүнү аахсыбакка вызовка сылдьан, ыалдыбыт дьонго сөптөөх диагноһы туруоран, эмтээн-томтоон атахтарыгар туруорара, дьон-сэргэ махталын ылаа.

Доҕорбут прогрессивнай өйдөөх-санаалаах буолан, Дьокуускай куоракка тиис онгорор техник идэтигэр үөрэммитэ. Ити идэтигэр таһаарылаахтык үлэлээн, элбэх киһини абыраабыта. Ардыгар кылааһынныктара тиистэрин онгорторуу көрдөстөхтөрүнэ, быһа ғыммакка, тута сөбүлэһэн, олус хаачыстыбалаах ғына онгортон биэрэрэ. Оон кинини Чурапчы дьон-сэргэтэ бэркэ билэллэр, улахан махталлаахтар.

Егор Дмитриевич биіргэ үлэлээбит кэллиэгэлэрэ, биір дойдугаахтара доруобуһа харыстабылын эйгэтигэр дириг билиилээх, кыһамнылаах үлэһит быһыытынан билинэллэр. Ону туһааннаах үрдүк салалтаттан туппуг элбэх Бочуотнай грамоталар, анал бэлэилэр, Дипломнар туоһулууллар.

Кини айылҕаҕа сылдыарын олус астынара. Бултуу бардаһына, хайаан да өттүк харалаах,

илии тутуурдаах киірэрэ. Саас Мырылаҕа кустуу барара, дуоһуһа бултаан-алтаан, үөрэн-көтөн, астынан кэлэрэ. Биірде доҕорбут биһиэхэ, кылааһынныктарыгар, анаан мунҕаны тэрийбитэ. Онно түмсэн оҕо сааспыт түгэннэрин ахтан-санаан, күлэн-үөрэн, оонньоон-көрүлээн ылбыппыт, айылҕалыын алтыһан, балык үллэстэн, дуоһуһа кэпсэтэн тарбаспыппыт. Ол түгэни билигин күндүтүк да саныыбыт. Кини киһи быһыытынан эйэбэс, сытыары сымнаҕас майгылааҕа, кыһалҕалаах да, үөрүүлээх да түгэннэри-битигэр биір бастакынан өйүүр, көмөлөһөр, түмэр, сүбэ-ама буолар киһибит буолара.

Күндүтүк саныыр, ытыктыыр доҕорбут Гоша чаһылхай олоһун оҕолоро, ыччаттара салгыахтара, сырдык аатын үйэттигэһтэрэ, ситиспэтэх баҕа санаатын толоруохтара.

Оҕо сааспытыттан алтыспыт күндү доҕорбут Гоша, Егор Дмитриевич Захаров сырдык мөссүөнэ өйбүтүгэр-санаабытыгар, сүрэхпитигэр мэлдьи тыыннаах хаалыаҕа. Кини киһи быһыытынан үтүө, сайаҕас майгытын, доҕотторугар истинг сыһыанын, ханнык да түгэнгэ барыбытыгар уһараабат көмөтүн, ыллыктаах сүбэтин иһирэх, дириг махталынан ахтыахпыт.

Биіргэ үөрэммит доҕотторо.

Таптыыр кэргэним, аҕабыт, эһэбит, бииргэ төрөөбүт быраатым, убайбыт "Саха Өрөспүүбүлүкэтин доруобуйа харыстабылын туйгуна", "Чурапчы улуунун доруобуйа харыстабылын Бочуоттаах бэ-тэрээнэ",

«Оройуонун иннигэр үтүөлэрин иһин III-с истиэпэнэ», «Төлөй нэһилиэгин сайдыытыгар үтүөлэрин иһин» бэлиэ туһаннааҕа **Захаров Егор Дмитриевич** олохтон туораабыта бу дьыл, сэттинньи 28 күнүгэр биир сыла туолла.

Гоша 1956 сыл, кулун тутар 6 күнүгэр Чурапчы оройуонугар Мээндийэ Дмитрий Николаевич, Зоя Ионовна Захаровтар дьиз кэргэттэригэр 4-үс оҕонун күн сирин көрбүтэ. Аҕабытын 1962-1967 сс. Бахсы, Алабар нэһиликтэригэр бэтэринээринэн үлэлэтэ ытан, хас да сыл дойдубуттан тэйн, атын нэһилиэккэ олоро сылдьыбыт. Гоша бастакы кылааска Алабар орто оскуолатыгар үөрэнэ кирибит. Дьоммут 1967 с. дойдуларыгар төннөн кэлэн, Төлөйгө кыстаабытара. 1968 сылга дьоммут, улахан оскуолаах сиргэ оҕолорун үөрэттэрэри, Мугудайга саҕа дьиз туттан кирибиттэрэ. Онтон ыла Мугудай ыала буолбуппут. Гоша тыа ыалын оҕотун сизеринэн туохха барытыгар сыстаҕас, туҕа барытын сатыыр буола улааппыта. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар үөрэххэ дьобурдаах, кыһамнылаах, көрсүө-сэмэй бэрээдэк-

Сүрэхпитигэр өрүү бааргын күндү киһибит...

тээх, сүрдээх эппизинэстээх, туохха барытыгар көхтөөх буолан холобурга сылдьар үөрэнээччи этэ. Оскуоланы 1975с. бүтэрэн, салгыы Сэбиэскэй Армия кэчкигэр сулууспалаан кэлбитэ, Карл Маркс аатынан сохуос Мугудай от-делениетыгар оробуочайынан үлэлээбитэ. 1978 с. Дьокуускай-даагы медицинскэй училище биэлсэр отделинетыгар үөрэххэ кириэн, 1982 с. бүтэр-битэ. Мырыла учаастактаагы ба-лыһыатыгар сэбиэдиссэинэн ананан үлэлиир барыта. Мырылаҕа үлэлээбит кэмнэрэ Гошаҕа олохун саамай үтүө күннэрэ этэ. Талан ылбыт идэтигэр хара маннайгыттан олус кыһаллан, таһаарылаахтык үлэлээн, олохтоохтор уонна доруобуйа харыс-табылын салалтатын улахан махталларын ылбыта. Мырыла-лар барахсаттар биэлсэрдэрин бырааска тэҥнээх киһи диэн сыанабыл биэрэн "Врач Гоша" диэн хос аат ингэрбиттэрэ да элбэҕи этэр... Мырылаҕа улахан тапталын, Люсятын, көрсөн ыал буолан, бастакы уолун Алигы төрөтөн барыбытын үөрдүбүтэ бу баар курдук. 1985 сыллаахха Гошаны Мугудай учаастактаа-гы балыһыатыгар сэбиэдиссэ-инэн анаабытара, онтон бы-раас ананан кэлбитин кэннэ, вызовой биэлсэринэн үтүө суо-бастаахтык үлэлээн, дьон-сэргэ махталын ылбыта.

Люсятынаан наһаа иллээх-тик олохтохтара. Дьиз кэргэнгэ ийэҕэ, аҕаҕа таптал, ытыктабыл, харыстабыллаах сыһыан үтүө холобурун уолаттар төрөппүт-тэриттэн көрөн улааппытара. Кыра сизэн бырааттара, балты-лара таай Гошаларын наһаа таптыыр, сөбүлүүр буолаллара. Оҕолорбут кыра эрдэбинээҕи араас элбэх көрдүөстөрүн мунньан, анабыл суруйуулары онгорор буолбута.

Гоша 1991 с. медуцилесты-гар иккистээн туттарсан кири-эн, аны зуботехник идэтигэр үөрэммитэ. 1993 сылга үөрэнэн бүтэрэн, Мугудайга зубной тех-нигинэн 1995 сылга дьиз үлэ-лээбитэ. 1995 сылтан 2003 сылга дьиз Мугудайга тэриллит "Саҕа" социальнай реабилита-ция киинигэр үлэлээбитэ. Сал-гыы Чурапчыга көһөн кириэн, оройуоннаагы балыһа тиис онгорор хозрасчетнай кабине-тыгар 2016 сылга дьиз үлэ-лээбитэ. Бу кабинет оройуон нэһилиэнньэтигэр олус наада-лаах тэрилтэ буолан, оройуон балыһатын тэрийиитинэн, өйбүлүнэн уһун сылларга үлэ-лээбитэ. Манна Гоша билиитин, дьобурун барытын ууран, олус кыһаллан, үтүө суобастаахтык үлэлээн, дьон-сэргэ махталын үгүстүк ылбыта. Кыра дьобу-с тэрилтэҕэ уһун кэмгэ бииргэ үлэ-лээбит кыргыттарын мэлдьитин үтүө тылынан ахтара. 2016 сыл-

га хозрасчетнай тэрилтэлэрэ сабыллыбытыгар, бэйэтэ чаа-һынай тэрилтэ тэринэн салгыы үлэлээбитэ.

Кини айылҕаҕа сылдьарын, бултуурун наһаа сөбүлүүр. Күһүнү, сааскы булка сылдьан, байанайа бэрсэн, үөрэн-кетөн кэлэрэ. Мырылаҕа сыл аайы сааскы булка эрдэттэн тэринэн аҕай барара. Төрөөбүт Мээндийэтигэр сыл ахсын дьиз кэргэнинэн бары тахсан сир астыыр үгэстээхтэрэ. Ийэлээх аҕатын үлээннээхтэрин оҕолоро, ыч-чаттара Мээндийэҕэ тахсан са-йылаан, сүөһү-ас бөҕөтө көрөн, сүрдээх үчүгэйдик дьаһанан олохторуттан үөрэрэ, мэлдьи киэн тутта кэпсирэ. Мээндийэ төрүт олохтоохторун ааттарын үйэтитиигэ ананан оноһуллубут стелалары тууга ис сүрэхтээн бабаран туран үлэлэспитэ.

Гоша талан ылбыт идэтинэн уһун сылларга дьаныардаахтык үлэлээн, дьон-сэргэ махталын ылан, тапталлаах кэргэнинэн Люсятынаан 40 сыл бииргэ олорон, уолаттарын үөрэттэрэн, кэргэн ылбыттарыгар сыбай-балары тэрийэн, сизэн оҕо мин-ныгэс сытын билэн, уолаттара дьиз-уот тэринэн атахтары-гар туралларыгар барытыгар көмөлөһөн, дьоллоох, дьонун-наах олоху олорон, аҕа буолар сирдээҕи анал чыстээхтик толорон бараахтаата... Барахан ыарыыга ылларан, олус түргэн-

ник суох буолбуттан бары соһуйан, айманан да биэрби-пит... Өлбүтү кытта өлбүт суох, олох салҕанар. Гоша уолаттара бу олоххо оннуларын булбут, үөрэхтээх, үлэлээх-хамнастаах, бары элбэх оҕолоох, аҕаларын курдук көрсүө-сэмэй майгы-лаах, инникигэ эрэллээх дьонун үлэһит, ыал буолан олохторунан, чугас дьонно сэмээр үөрэ-бит.

Гошабытын сүтэрбит ку-турбанаах күннэригэр атты-бытыгар баар буолбут уруу-хаан дьоммутугар, ыкса ыалларбыты-гар, бииргэ үөрэммит, үлэлээ-бит үлээннээхтэригэр, эн-мин дэспит чугас-истин доҕотто-ругар махталбытын тизрдэбит. Чэгиэн, этэнгэ сылдьыт диэн баҕа санаабытын тизрдэбит.

Тапталлаах кэргэним, аҕа-быт, эһэбит, бииргэ төрөөбүтүгэр Егор Дмитриевич туһунан ум-нуллубат истин, сылаас өйдөбүл биһиги өйбүтүгэр-сүрэхпитигэр мэлдьитин баар буолуо.

Кэргэнэ, уолаттара, кийииттэрэ, сизэннэрэ, бииргэ төрөөбүттэрин дьиз кэргэттэрэ.

КУТУРҔАН

Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бочуоттаах бэтэрээнэ, Чурапчы, Үөһээ Бүлүү улуустарын, Хоптоҕо, Үөдүгэй нэһиликтэрин Бочуоттаах олохтооҕо, ССРС, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна, Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа

АММОСОВ Афанасий Дмитриевич – Күндүл Манган

олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Анна Алексеевнаҕа, оҕолоругар, сизэннэригэр, хос сизэннэригэр, чугас аймахтарыгар дириг кутурҕаммытын тизрдэ-бит.

Хоптоҕо нэһилиэгин дьаһалтата, нэһилиэк дьокутааттарын Сэбиэтэ.

Ытыктыыр киһибит, ССССР култууратын туйгуна, Чурапчы улуунун, Хоптоҕо нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо

АММОСОВ Афанасий Дмитриевич

олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Анна Алексеевнаҕа, оҕолоругар, сизэннэригэр, хос сизэннэригэр дириг кутурҕаммытын тизрдэбит.

Мэлдьэҕи "Тускул" түмсүүтэ.

Күндүтүк саныыр тапталлаах, ытыктыыр киһибит – убайым, таайбыт, аймахпыт, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бочуоттаах бэтэрээнэ, Үөһээ Бүлүү улуунун Үөдүгэй нэһилиэгин, Чурапчы улуунун Хоптоҕо нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, ССРС, СӨ култууратын туйгу-на, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Хоту көһөрүллүү кыттыы-лааҕа

АММОСОВ Афанасий Дмитриевич – Күндүл Манган

бу дьыл, сэттинньи 22 күнүгэр олохтон туораабы-тынан, кэргэнигэр Анна Алексеевнаҕа, оҕолоругар, сизэннэригэр, хос сизэннэригэр дириг кутурҕаммы-тын тизрдэбит.

Дьокуускайтан, Мэнгэ Хаҥалас, Уус Алдан, Чурапчы улуустарыттан балта Елена Дмитриевна Илларионова (Аммосова) оҕолоро, күтүөтэ, кийииттэрэ, сизэннэрэ.

ССРС уонна СӨ култууратын туйгуна, Чурапчы улуунун уонна Хоп-тоҕо, Үөһээ Бүлүү Үөдүгэй нэһиликтэрин Бочуоттаах олохтооҕо, үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа, СӨ Бочуоттаах бэтэрээнэ, култуура, компартия, сцена бэтэрээнэ, саха бастакы ба-лерината А.В.Посельская аатынан бириэмийэ бастакы стипенди-та, ытыктыыр аҕа табаарыспыт, наастаабынныкпыт

АММОСОВ Афанасий Дмитриевич – Күндүл Манган

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Анна Алексеевнаҕа, оҕолоругар, чугас аймахтарыгар дириг кутурҕам-мытын тизрдэбит.

Хоптоҕотооҕу «Үрдэл» НАК, Култуура бэтэрээннэрин, Диригнээҕи норуот тыаатырын, хор кэлэктииптэрэ.

Чурапчы улуунун култууратын бэтэрээнэ, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Бочуоттаах бэтэрээнэ, Чурапчы, Үөһээ Бүлүү улуустарын, Хоптоҕо, Үөдүгэй нэһиликтэрин Бочуоттаах олохтооҕо, ССРС, СӨ култуура-тын туйгуна, Хоту көһөрүллүү кыттыылааҕа

АММОСОВ Афанасий Дмитриевич – Күндүл Манган

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Анна Алексеевнаҕа, оҕолоругар, сизэннэригэр дириг кутурҕаммы-тын тизрдэбит.

Чурапчы улуунун култуураҕа салалтата, идэлээх сойууһа, култуура бэтэрээннэрэ.

Өр сылларга Чурапчытаагы суолу көрөр-истэр ДРСУ, суолу тутар ХДСУ, кэлин "Дорожник" ХЭТ тэрилтэлэргэ үтүө суобастаахтык үлэ-лээбит, дириг билиилээх, үрдүк таһымнаах мэхээнньик, Россий-скай Федерация суолларын Бочуоттаах үлэһитэ

ЗАХАРОВ Константин Еремеевич

уһун, ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бары аймах-тарыгар дириг кутурҕаммытын тизрдэбит.

"Дорожник" ХЭТ кэлэктиибэ.

Чурапчы нэһилиэгин Мурун Тымпыһа түөлбэ олохтооҕо, Россий-скай Федерация суолга бочуоттаах бэтэрээнэ

ЗАХАРОВ Константин Еремеевич

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, бииргэ төрөөбүт бал-тыларыгар, бырааттарыгар, бары аймахтарыгар, бииргэ алтыспыт табаарыстарыгар дириг кутурҕаммытын тизрдэбит.

И.М.Павлов аатынан Чурапчы орто оскуолатын кэлэктиибэ.

Ытыктыыр убайбыт Төлөйтөн төрүттээх Чу-рапчы сэлээннэтин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ **ЗАХАРОВ Константин Еремеевич** уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабы-тынан, бииргэ төрөөбүттэригэр, «Дээримиз-дэр аймахха» дириг кутурҕаммытын тизрдэ-бит.

Захаровтар, Соловьевтар, Васильевтар, Пермьяковтар, Ивановтар.

Инфографика

ПОЛИЦИЯ ПРЕДУПРЕЖДАЕТ

ОСТОРОЖНО! МОШЕННИКИ!

Звонок ОТ МОШЕННИКА

- ПРИЗНАКИ**
- Вам предлагают перевести свои денежные средства на БЕЗОПАСНЫЙ СЧЕТ;
- Вам просят ПРОДВИЖАТЬ рекламные банкоматные карты или ВЕСТИ их на сайте;
- Вам предлагают ОТМЕНИТЬ (взять) заявку на КРЕДИТ или ЗАЛЖИРИНОВАТЬ банковскую карту;
- Вам предлагают получить БОНУСЫ и ПОДАРИКИ от банка, а также различные КОМПЕНСАЦИИ;
- Вам предлагают оформить БЕЗОПАСНУЮ СДЕЛКУ или ДОСТАВКУ, при ПОКУПКЕ/ПРОДАЖЕ ТОВАРОВ в сети Интернет, при этом указывая Ваш статус;

ЗАПОМНИТЕ!

- НЕ ОТВЕЧАЙТЕ НА ЗВОНИКИ, поступающие с неизвестных номеров, особенно зарегистрированных в другом регионе;
- НЕ ВЕРЬТЕ любой информации от неизвестных, ДАЖЕ ЕСЛИ звонок поступает с официального номера телефона горячей линии банка;
- ПЕРВЫЕ РАЗГОВОР и последующие разговоры на телефон горячей линии банка, набрав номер 8000000000;
- ПОМНИТЕ! Код от вашей карты и пароли подтверждений операций НЕ ЯВЛЯЮТСЯ ПРАВАМИ СЛУЖБЫ, даже сотрудники банка!

"САНА ОЛОХ"
хаһыат

Кылаабынай
эрдэктэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Тэрийэччи: СӨ Бырабыыталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабаччыт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ. **Таһаарааччы:** СӨ "Сахабаччыт" ГАУ **Таһаарааччы аадырыһа:** 677000, Дьокуускай к. Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabachchat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрациаламмыт нүмэрэ – ПИ №ГУ 14-00559.

Эрдэктэһиңиз аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигина, 26 а. Төлөпүүнөрбүт: эрдэктэр – 41-332, отделлар – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһтар сурутар этилэр санаа редакция позициятыгар маддын сеп түбүгэр буолбатах. Сурууа ыйылар чаччылар кырдыктаахтарыгар эппизини аһтар тус бөйүгэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээкэ сакаас № 46 (11974). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 1050. Хаһыат сыаната 24 солк. Хаһыат нэдиэлэҕэ биһрдэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 28.11.2024 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 29.11.2024 с. табыста. Дьокуускай к. Виллюйский переулок, 20 №-дээх дьэтингэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьокуускайдаагы өрөспүүбүлүкэтээҕи типография" АУо бэчээттэннэ.

@SANAOLOH